

Можливості і роль бібліотек у формуванні нормативно-правової бази щодо запобігання торгівлі людьми

Стаття присвячена аналізу нормативно-правової бази щодо запобігання торгівлі людьми, ролі бібліотеки в ознайомленні із наявною у ній літературою цього профілю. У цьому аспекті аналізується міжнародне та вітчизняне законодавство, його пропаганда бібліотечними засобами.

Ключові слова: бібліотека, запобігання торгівлі людьми, нормативно-правова база щодо торгівлі людьми, юридична література.

Стаття посвячена аналізу нормативно-правової бази, касаючоїся вопроса торговли людьми, роли библиотек в ознакомлении с имеющейся в ней литературой этого профиля. В связи с этим анализируется международное и украинское законодательство, его пропаганда библиотечными средствами.

Ключевые слова: библиотека, предупреждение торговли людьми, нормативно-правовая база относительно торговли людьми, юридическая литература.

The paper describes the regulatory and legal framework on trafficking and place of libraries in it. Ukrainian and international legislation is analyzed.

Keywords: library, human trafficking, prevention of trafficking, legal and regulatory framework on human trafficking, legal literature.

Те, що бібліотека має йти у ногу із життям, ні в кого не викликає сумніву. Однак, наше непросте сьогодення висуває перед її працівниками все нові й нові вимоги. Серед них і така, як активна пропаганда нормативно-правової бази (вітчизняної й міжнародної) щодо запобігання торгівлі людьми.

Ця проблема для сьогоднішніх реалій не нова. Більше того, вона дедалі поглиблюється. Саме її нагальністю викликано пропонуване дослідження. Коротко торкнемося історії аналізованого питання.

З початком економічної кризи велика кількість людей або втратили роботу, або працювали "в кредит", місяцями, а то й роками не отримуючи навіть свою мізерну заробітну плату. Тоді єдиним виходом із ситуації вважалося їхати на заробітки за кордон.

В Україні, за даними Державного комітету статистики України, заробітна плата у промисловості у 2002 році становила 3,26 грн за одну оплачувану годину. Якщо взяти за основу цю цифру і порівняти її з даними інших країн за 1995 рік, то й тоді, за приблизними підрахунками, середня погодинна оплата праці у промисловості, скажімо, у Чехії, буде не менш ніж удвічі більшою, в Угорщині — майже втричі більшою, у Польщі — у 3,4 раза, в Іспанії — більш ніж у 21 раз, в Італії — більше ніж у 27 разів, у Франції — у 32 рази, в Австрії — у 42 рази, а в Німеччині — у більш ніж 53 рази! Хоча варто враховувати: на практиці мігрант отримує набагато менше за свою роботу, аніж мешканець відповідної країни тієї самої кваліфікації, і ще менше, якщо він працює нелегально. Проте ця сума, однозначно, перевищуватиме ту, яку громадянин України заробить, працюючи в країні свого походження. Таким станом речей, звичайно ж, скористались як організовані злочинні угруповання, так і поодинокі торговці людьми, які масово вивозили наших співвітчизників, переважно жінок та дівчат, для сексуальної експлуатації. Згодом у цьому бізнесі залишилися гарно організовані злочинні групи з міжнародними зв'язками, які змінили тактику — вони почали вивозити чоловіків та жінок

з метою трудової експлуатації, дітей — для використання в секс-індустрії та всиновлення [1].

Проблема торгівлі людьми має глибоке коріння, і суспільство на різних етапах свого розвитку по-різному ставилось до неї. Але лише на початку ХХ століття розпочинається міждержавна робота, у рамках якої світове співтовариство розглядає торгівлю людьми як проблему боротьби зі злочинністю.

Способи подолання та запобігання цьому соціальному злу активно досліджували такі вчені, як К. Левченко, А. Орлеан, Б. Лизогуб та інші. Різні підходи до визначення поняття та причин виникнення такого явища, як теоретичні засади здійснення профілактичної роботи щодо його профілактики висвітлювали О. Левченко, І. Трубавіна, О. Калашнік, Т. Дорошок, Л. Савіч, В. Сановська. Це актуальне питання стало предметом аналізу фахівців Українського інституту соціальних досліджень, Міжнародної організації з міграції. Метою нашої статті є розкриття нормативно-правової бази щодо запобігання торгівлі людьми, можливостей бібліотек для вивчення форм і методів пропаганди цієї бази. Значимим: ця нормативно-правова база представлена міжнародним та вітчизняним законодавством, в ознайомленні з яким значна роль відведена саме бібліотеці.

"Торгівля людьми" означає найм, перевезення, передача, приховування або одержання осіб шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, обману, шахрайства, зловживання владою або безпорадним станом, або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, з метою експлуатації. Експлуатація включає в себе як мінімум експлуатацію проституції інших або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику поневолення або вилучення органів" [4, ст. 4].

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї є доповненням до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Нью-Йорк, 15 листопада 2000 року), з яким можна ознайомитися у бібліотеках юридичного профілю або ж у тих, що діють при вищих навчальних закладах цього спрямування. Цей документ уперше дає міжнародне визначення поняття "торгівля людьми"; слугує для запобігання їй, закріплення міжнародного співробітництва в боротьбі проти цього злочину; визначає загальну термінологію, гармонізує закони і практику, що застосовуються в різних країнах. Згідно Протоколу, торгівля людьми — це комплекс дій з рекрутування, транспортування, передачі та отримання осіб з використанням загроз застосування сили, інших форм примусу, залякування, або через надання неправдивих відомостей щодо можливості отримання грошей (заробітку) у місці призначення. Неодмінним атрибутом торгівлі людьми є отримання контролю над особою (наприклад, через вилучення документів) з метою експлуатації [2].

За своєю природою, торгівля людьми майже в усіх випадках має транснаціональний організований характер, оскільки до процесу її здійснення долучаються представники злочинного світу різних країн, а потерпілих від цих злочинів можуть переміщувати через кордони низки держав.

Важливими кроками з удосконалення міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми стали Міжнародна Угода про боротьбу з торгівлею білими раби-

нями від 18 травня 1904 року з поправками, внесеними Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1948 року. Результат наступного етапу розвитку співробітництва держав у протидії торгівлі людьми — прийняття Міжнародної конвенції про боротьбу з торгівлею білими рабіннями від 4 травня 1910 року з поправками, внесеними названим Протоколом; Міжнародної конвенції про заборону торгівлі жінками й дітьми від 30 грудня 1921 року з поправками, внесеними Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1947 року; Міжнародної конвенції про заборону торгівлі неповнолітніми жінками від 11 жовтня 1933 року зі змінами, внесеними в неї згаданим Протоколом.

Започаткування ефективного міжнародного механізму протидії цьому виду злочинів було закладено у 1949 році Генеральною Асамблеєю ООН шляхом прийняття Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами, яка набрала чинності в Україні 15 лютого 1955 року.

Сучасним міжнародно-правовим документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яку доповнює Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї. У грудні 2000 року в м. Палермо (Італія) Україна, спільно з іншими 124 країнами світу, підписала ці міжнародні документи і 4 лютого 2004 року Верховна Рада України ратифікувала їх.

Як уже зазначалось, правоохоронні органи України зіткнулись зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, на початку 90-х років минулого століття. З метою посилення боротьби з цим видом транснаціональної організованої злочинності у березні 1998 року Верховна Рада України прийняла Закон "Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України", Кримінальний кодекс України було доповнено статтею, яка передбачала покарання за торгівлю людьми (ст. 124-1 КК України). У квітні 2001 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний Кодекс, який набув чинності з 1 вересня 2001 року. До нього ввійшла стаття 149 "Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини". У 1999 році створено Координаційну раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини [6].

У період нестабільності найбільше страждають найнезахищеніші верстви населення — жінки, діти, люди похилого віку. Якщо проаналізувати становище жінок у сучасній Україні, то ми побачимо загальні для всіх посттоталітарних країн проблеми: фемінізація бідності, дискримінація жінок на ринку праці, низький рівень їхнього представництва в керівних органах, стійкі стереотипи щодо розподілу ролей жінки та чоловіка, збільшення випадків насилля над дівчатами та жінками. Так, більшість офіційно зареєстрованих безробітних в Україні — жінки. Зростає кількість сімей, де жінки стають головними, хто приносить гроші в сім'ю, беруть на себе відповідальність за добробут сім'ї та дітей.

Усі ці процеси штовхають жінку шукати щастя подалі від сім'ї. Одним із шляхів покращання свого матеріального становища та "втечі від родини" є виїзд за кордон. Крім того, ситуація жінки ускладнюється процесом криміналізації міграції. Дешева робоча сила українських громадян становить основу великого прибутку посередників як в Україні, так і за її межами.

Останні дослідження, проведені Міжнародною організацією міграції, свідчать, що з України шляхом "вербування" вивозять жінок уже до 67 країн світу. Але, незважаючи на це, 80% опитаних жінок виявляють бажання працювати за кордоном, розуміючи, що мігрантам в європейських та інших розвинених країнах найдоступнішими будуть сфери

сексуальної індустрії в її легальному та нелегальному варіантах [2, с. 62].

У 2000 році в структурі Департаменту Карного розшуку МВС України та в обласних управліннях Міністерства внутрішніх справ створено спеціалізовані підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Кабінет Міністрів України затвердив Постанову "Про утворення Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002—2005 роки" від 5 червня 2002 року № 766. Головна мета цієї програми — розвиток механізмів із запобігання торгівлі людьми, кримінального переслідування осіб, причетних до цього виду злочину, захисту потерпілих та повернення їх на батьківщину. Для міжвідомчої координації здійснення заходів, що визначені Комплексною програмою, утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми, що є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України.

Указом Президента України від 18 лютого 2002 року № 143 "Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян" визначено, що боротьба з торгівлею людьми є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів України. На жаль, мусимо констатувати, що ні постанова, ні указ належним чином не спрацювали.

Як уже зазначалось, 4 лютого 2004 року Верховна Рада України прийняла Закон "Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї та Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)".

Протокол вимагає від держав, які приймають рішення про приєднання до нього, привести своє законодавство у відповідність до його основних засад. Проведений науковцями попередній аналіз законодавства України засвідчив суттєву невідповідність його положень засадам Конвенції. Чинні Кримінальний, Кримінально-процесуальний, Виправно-трудовий Кодекси України, Закони України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про банки і банківську діяльність", низка інших нормативно-правових актів не в повній мірі відповідають положенням Конвенції та міжнародним стандартам [3].

Однак, законопроекти про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за торгівлю людьми та за втягнення у заняття проституцією) 9 вересня 2004 року так і не були прийняті, хоча актуальність цих законопроектів важко переоцінити [3].

На запобігання торгівлі людьми в Україні спрямовують діяльність ряд міжнародних організацій та мережа громадських об'єднань [6]. Зокрема Міжнародна організація з міграції, ВБФ "Віра. Надія. Любов" (УПЦ), ГО "Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери "СОЦІУМ-XXI", Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда — Україна", Благодійний фонд "Товариство "Приятелі дітей", "Жіночий консорціум України", ВМГО "Молодь може", Міжнародний гуманітарний центр "Розрада", Товариство Червоного Хреста України (місто Київ), Апостолівська районна організація Дніпровської спілки молоді (місто Апостолове, Дніпропетровська область); "Джерело надії", "Чоловіки проти насильства", "Прогресивні жінки" (місто Вінниця), "Жіночий інформаційно-координаційний центр" (місто Дніпропетровськ); Молодіжна асоціація громадських ініціатив (місто Єнакієве, Донецька обл.), "Кіровоградська обласна служба з актуальних питань жіноцтва" (місто Кіровоград), "Жінки Донбасу" (місто Луганськ), "Волинські перспективи" (місто Луцьк), Благодійний Фонд "Салюс" (місто Львів), "Віра, Надія, Любов" (місто Одеса), Жіночий право-

захисний центр "Співдружність", КБФ "Центр соціального захисту та допомоги" (місто Сімферополь), Центр підтримки громадських ініціатив "Чайка" (місто Рівне), МО "Жіноча громада" (місто Харків), "Чоловіки проти насильства" (місто Херсон), Благодійний фонд "Карітас" УГКЦ / Есперо (місто Хмельницький), Чернігівський громадський комітет захисту прав людини (місто Чернігів) та інші [5].

У центрі їхньої уваги — запобігання торгівлі людьми шляхом розповсюдження інформації з метою підвищення поінформованості громадськості. До цієї просвітницької роботи залучаються бібліотеки, засоби масової інформації. Однак, заходи проводяться від випадку до випадку, вони не набули системного характеру, не завжди поєднуються зусилля усіх зацікавлених у протидії такому злочину, як незаконна торгівля людьми. Втім, уже є певний позитивний досвід у цій царині. Так, ряд бібліотек, громадських організацій, вишив, у тому числі й Національного університету біоресурсів і природокористування України, організовують диспути на правову тематику, вечори запитань та відповідей, проводять бесіди зі студентською молоддю. У ході цих заходів використовуються й фонди бібліотек — навчальна, фахова література, періодика. Самі ж співробітники допоможуть підібрати ці видання.

Серед важливих напрямів роботи громадських організацій — надання підтримки правоохоронним органам у підвищенні ефективності протидії злочинам, пов'язаним із аналізованою проблемою, захист і повернення на батьківщину потерпілих від торгівлі людьми — шляхом надання їм допомоги (медичної, психологічної, юридичної; безпечно повернення додому, професійне навчання, розвиток малого підприємництва, реінтеграційні гранти).

Отже, торгівля людьми — не нове явище в суспільстві та вже має історію. Про це свідчить прийнята ще на початку ХХ сторіччя низка міжнародних документів щодо розв'язання цієї проблеми. В Україні це негативне явище набуло розповсюдження лише після розпаду СРСР та появи безробіття у кінці минулого століття. Проте лише на початку наступного починає формуватися нормативно-правова база щодо запобігання торгівлі людьми. Зокрема, Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколи, що її доповнюють; Верховна Рада України прийняла Закони "Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України", новий Кримінальний Кодекс України, який набув чинності з 1 вересня 2001 року, до якого увійшла стаття 149 "Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини"; Постанову "Про утворення Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002—2005 роки" тощо.

Створено Координаційну Раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини; у структурі Департаменту Карного розшуку МВС України та в обласних управліннях Мініс-

терства внутрішніх справ — спеціалізовані підрозділи по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Також в Україні працюють міжнародні організації та мережа громадських об'єднань, що переймаються проблемами створення та впровадження освітніх, правозахисних, наукових, культурних програм для населення.

Ми поділяємо думку наших попередників про те, що на сьогодні в нашій країні не до кінця відпрацьоване законодавство щодо відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією, а чинне — недостатньо пропагується засобами масової інформації, громадськими організаціями, іншими зацікавленими сторонами, в тому числі й бібліотеками, не сповна використовуються їхні можливості у роз'ясненні правових аспектів щодо профілактики такого злочину, як торгівля людьми.

Список використаної літератури

1. *Взаємодія* Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України в умовах конституційних змін / Центр політ.-прав. реформ ; [авт.-упоряд. В. Тимошук, О. Струц] — К. : [б. в.], 2006. — 28 с. : схеми. — (Програма сприяння Парламенту України університету Індіани).
2. *Запобігання торгівлі людьми: взаємодія органів державної влади, міжнародних та неурядових організацій* / [Галустьян Ю. М., Дорошок Т. О., Дебелюк М. І. та ін.]. — К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. — 267 с.
3. *Виступ* голови "Жіночого консорціуму України" Наталки Самолевської (Київ) на семінарі Комісії людських і громадянських прав (Харків, серпень 2005). — Режим доступу : <http://www.kobza.com.ua/content/view/1210/56/>. — Назва з екрана.
4. *Конвенція* Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. — Режим доступу : http://www.zakon.nau.ua/doc/?code=994_858. — Назва з екрана.
5. *Міжнародна організація з міграції. Протидія торгівлі людьми* — статистичні дані по Україні — березень 2009. (70 громадських та релігійних організацій — партнери МОМ). — Режим доступу : <http://www.iom.org.ua/>. — Назва з екрана.
6. *Протокол* про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї. Конвенція від 15 листопада 2000 року. — Режим доступу : <http://www.ctu.mvs.gov.ua/ukr/international/>. — Назва з екрана.

Оксана Васюк,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки НУБіП України

Катерина Корольова,
магістр спеціальності
"Соціальна педагогіка"
НУБіП України